

Puhe Rautavaara-päivien pääjuhlassa 30.6. 2013

Professori Vuokko Niiranen, Itä-Suomen yliopisto

Hyvät Rautavaara-päivien osanottajat!

Rautavaara-päivien monipuolinen ohjelma ja päivien näkyvyys kertovat hienolla tavalla eri toimijoiden yhteenkuuluvuudesta ja yhteisistä tavoitteista. Uskon että nämä Rautavaara-päivät merkitsevät paljon niin eri tapahtumien järjestäjille, osanottajille kuin ohjelmaa sivummalta seuraavillekin.

Mikä on kotikunta ja kotiseutu ja mitä ne merkitsevät ihmiselle?

Kotikunta on paljon enemmän kuin vain kunnan hallinnolliset rajat. Kuuluminen jollekin alueelle, johonkin kuntaan, jota voi kutsua kotikunnakseen on monien eri tekijöiden summa. Siihen liittyvät yhteiset tapahtumat ja ne monet arkielämän asiat, joiden kautta ihmiset ovat sidoksissa esimerkiksi kunnan demokraattiseen järjestelmään ja kunnan tarjoamiin palveluihin – kuten vaikka tämän monitoimitalon palveluihin. Yhteisö, ihmiset sekä luonto ja maisema ovat osa kotiseutua. Siis metsät, suot, vaarat ja vuoret, jotka ovat kovin tyypillisiä Rautavaaralle. Mutta kotiseutua on myös rakennettu ympäristö, esimerkiksi Rautavaaran rakennukset.

Kunnan vaakuna on osa kotiseutua, sillä kuntavaakunoissa on kuvattu jokaiselle kunnalle ominaisia asioita. Kuntaliitoskeskusteluissa nousee kunnan nimen ohella joskus tärkeäksi kysymykseksi se, minkä kunnan vaakuna otetaan käyttöön uudessa kunnassa.

Rautavaaran kunnan vaakunassa oleva raudan merkki viittaa luonnollisesti kunnan nimen alkuosaan ja myös siihen, että Rautavaaran alueella on harjoitettu raudanvalmistusta 1600-luvulta 1800-luvulle saakka.

Vaakunassa oleva kolmoisvuori taas viittaa kunnan nimen loppuosaan. Vaakunan kaksi kirvestä kuvastavat metsätalouden merkitystä.

Suomen kuntarakenne on elänyt vuosisatojen kuluessa eri suuntiin. Kuntia perustettiin vilkkaasti 1800 -luvun lopulla ja vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, kun asetukset kunnallishallinnosta maalaiskunnissa ja kaupungeissa oli säädetty 1800-luvun puolivälin jälkeen. Rautavaaran kunta perustettiin vuonna 1874 ensimmäisten joukossa sen jälkeen, kun nämä asetukset oli säädetty

Hyvät juhlan osanottajat!

Juuri nyt keskustellaan paljon siitä, mikä on oikea kuntakoko, mitkä ovat kunnan tehtävät ja mitä kunta merkitsee asukkailleen. Kunta ymmärretään joskus ensisijaisesti palvelujen tuottajana. Kunta on kuitenkin paljon enemmän. Se on mitä suurimmassa määrin myös asukkaidensa yhteisö, paikallisyhteisö.

Suomessa on nyt 320 kuntaa. Rautavaara on Pohjois-Savon toiseksi pienin kunta. Pienin on Tervo jossa on noin tuhat asukasta vähemmän.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta otti kantaa kunta- ja soteuudistukseen juhannuksen alla tavalla, joka osoittaa, että ainakin kahdella kirveellä on vielä töitä ennen kuin uudistukset on perjantaina 28. kesäkuussa. Laki tulee voimaanmaanantaina, heinäkuun 1. päivänä. Seuraamme varmasti kaikki mielenkiinnolla, millaisia yhdistymisselvityksiä ja niihin mahdollisesti perustuvia yhdistymisesityksiä kunnat tekevät. Tällä hetkellä vaikuttaa kuitenkin vielä epävarmalta, missä muodossa kuntarakenneuudistus lopulta toteutuu ja millainen tulee olemaan siihen kiinteästi liittyvä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki.

Kuntarakenteen uudistamista koskeva keskustelu ei ole uutta, vaikka siltä nyt saattaakin tuntua. Kuntien määrä ja kuntien tehtävät ovat puhuttaneet ennenkin. Jo 1930-luvulta lähtien tuotiin keskustelussa esille suurista kunnista saatavia etuja.

Valtioneuvosto asetti vuonna 1961 pienkuntakomitean pohtimaan pienten ja taloudellisesti heikkojen kuntien mahdollisuuksia selviytyä niille asetetuista vaatimuksista. Mietintönsä komitea jätti neljä vuotta myöhemmin, vuonna 1965. Komitea esitti uudistuksen tavoitteeksi, että kunnissa olisi yli 8000 asukasta, ja että kunnan vähimmäiskoko olisi ehdottomasti 4000 asukasta. Tämä voitaisiin alittaa vain erityistapauksissa kuten saaristokunnissa. Mikäli pienten kuntien yhdistäminen ei olisi mahdollista, pienkuntakomitea esitti, että kuntien tehtävien hoitamiseen voitaisiin muodostaa vähintään 8000 asukkaan yhteistoiminta-alue. Komitea esitti myös mahdollisuutta pakkoliitoksiin, jotta uudistus kyettäisiin viemään nopeasti läpi. Esitys kaatui tuolloin poliittisiin erimielisyyksiin.

Ajanjaksoa 1970-luvulta 1980-luvun lopulle kuvataan erityisesti kuntien sosiaali- ja terveyspolitiikan osalta valtiollisesti johdettujen hyvinvointipalvelujen rakentamisen kaudeksi. Lainsäädännöllä ja valtion keskitetyllä ohjauksella haluttiin turvata kansalaisten tasa-arvoisuus ja yhdenmukainen kohtelu maan eri osissa. Vuoden 1972 kansanterveyslaki käynnisti väestövastuuta korostavan perusterveydenhuollon kehityksen. Peruskoulu-uudistus toteutettiin vuosina 1972–1977 alkaen Pohjois-Suomesta ja päätyen Helsinkiin. Nämä sekä vuoden 1973 lasten päivähoitolaki vahvistivat kaikki väestön tasa-arvoisuutta ja hyvinvoinnin edellytyksiä – tästä voimme kaikista palvelujen järjestämisen ongelmista huolimatta varmasti olla yksimielisiä.

Kuntien toiminnan ja rakenteiden uudistaminen sai uuden käänteen 1980-luvun lopulla, jolloin haluttiin vähentää valtion kuntiin kohdistuvaa ohjausta. Vuosien 1989-1996 vapaakuntakokeilussa korostettiin kunnallista itsehallintoa, kuntalaisten suoran osallistumisen parantamista ja kuntien omia, paikallisiin lähtökohtiin pohjautuvia toimintaratkaisuja. Samaan aikaan ajoittui maassamme vapaakuntakokeilun lisäksi lukuisia muita kunta-valtio –suhteeseen liittyviä julkisen

sektorin suuria uudistuksia: valtionosuusuudistus, tulosjohtamisuudistus sekä kuntalain uudistaminen – ja vielä 1990-luvun alussa syvä talouden lama.

Myös valtion kunnille antamien tehtävien määrästä keskusteltiin jo 1990-luvun alussa. Valtiosihteeri Timo Relander totesi vuonna 1993 kuntataloutta koskevassa selvitysmiehen raportissaan, että kunnan omia päätöksiään koskeva valta oli selvästi vähentynyt viimeisten kahden vuosikymmenen aikana ja alisteisuus valtion päätöksenteolle oli lisääntynyt. Kunnille oli hyvien taloudellisten suhdanteiden aikana annettu ja ne olivat myös itse ottaneet itselleen mittavasti uusia tehtäviä. Valtiosihteeri Relander totesi tuolloin, ettei kunnilla ollut enää mahdollisuutta ottaa valtion antamia uusia velvoitteita ja esitti joidenkin tehtävien siirtämistä valtiolle. Keskustelu valtion kunnille osoittamista tehtävistä voimistui uudelleen tämän vuoden alussa, kun Silja Hiironniemi totesi raportissaan, että 10 ministeriön toimialalla kunnilla oli yhteensä 535 lakisääteistä tehtävää.

Palveluista on kuitenkin pidettävä huolta, myös haja-asutusalueella. Tämän suuntaisesta ajatuksesta kertoo mielestäni Rautavaaran kunnanhallituksen 19. kesäkuuta Pohjois-Savon liitolle tekemä aloite erillisohjelmasta, jossa selvitettäisiin perusteellisemmin, kuinka pitkien välimatkojen ja harvaan asuttujen alueiden asukkaiden lähipalvelut voidaan turvata. Tämä Pohjois-Savon oma, innovatiivinen malli palvelujen läheisyysperiaatteesta sisältää ajatuksen, joka ei onnistuessaan varmastikaan jäisi vain Pohjois-Savoon, vaan jolla voisi olla merkitystä Suomen muissakin pitkien etäisyyksien ja harvan asutuksen kunnissa.

Joskus kuulee sanottavan, että Internetin, kansainvälisten verkostojen ja matkustamisen maailmassa kotikunnan merkitys vähenee. Ei asia ole niin yksioikoinen. Kuntaliiton tutkimusten mukaan kuntalaisten samaistuminen kotikuntaansa on noussut siitä, mitä se oli 1990-luvun puolivälissä. Kuntien väliset

erot ovat kuitenkin suuria. Omaan kotikuntaan samaistuminen on suurinta pienemmissä, alle 2000 asukkaan kunnissa – kuten täällä Rautavaaralla, ja toisaalta suuremmissa, yli 10 000 asukkaan kunnissa.

Kuntalaiselle on tärkeää kokemus siitä, että hänen mielipiteitään kuunnellaan ja niitä arvostetaan – vaikka niiden mukaan ei voitaisikaan toimia. Kuntalaislähtöisyys tarkoittaa sekä asukas- että asiakaslähtöisyyttä ja sitä, että osallistumiselle on olemassa hyvät ja toimivat rakenteet, kuten vaikkapa kaikkien asukkaiden saatavilla olevat laajakaistayhteydet. Kuntalaisuutta vahvistaa se, että asukkailla on halutessaan edellytykset osallistua ja vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin. Tästä kunnanvaltuuston tulee jo kuntalainkin mukaan pitää huolta.

Samalla on muistettava, että eivät kaikki kuntalaiset jaksaa tai halua osallistua juuri kunnan asioihin, vaan sellaiseen toimintaan, joka on itseä lähellä. Tällöinkin on tärkeää, että kuntalaisilla on tunne siitä, että heidän näkemyksiään arvostetaan.

Kaikki kuntalaiset eivät tietenkään tunne tosiaan, mutta he voivat silti tuntea vahvaa yhteenkuuluvaisuutta sillä perusteella, että ovat syntyneet samassa kunnassa, käyneet siellä koulunsa tai asuneet. Yhteenkuuluvuutta luo oman tutun kotiseudun murteen kuuleminen tai se, että ehkä paikkakunnalta jo pois muutettuaan tulee vierailemaan vaikkapa kesäpäivillä.

Hyvät Rautavaaran asukkaat ja kesävieraat!

Haluan onnitella Rautavaaran kuntaa ja kaikkia teitä, jotka olette osaltanne olleet tekemässä näitä Rautavaara-päiviä ja jotka osallistutte eri tapahtumiin – tai vaikka katselette tapahtumia. Voitte syystäkin olla ylpeitä!